Eduskunnan lakivaliokunta Dnro K2022-34 1 (4)

16.1.2023

Asiantuntijakuuleminen 17.1.2023: VNS 13/2022 vp
VALTIONEUVOSTON SELONTEKO OIKEUDENHOIDOSTA

Suomen Asianajajaliitto kiittää mahdollisuudesta lausua oikeudenhoidon selonteosta. Pyydettynä lausuntona Suomen Asianajaliitto (jäljempänä ”Asianajajaliitto”) esittää seuraavaa.

Yleistä

Asianajajaliitto pitää erittäin tärkeänä, että oikeudenhoiton nykytilanteesta on laadittu kattava ja erityisesti resurssitarpeita kartoittava selonteko. Se keskittyy kuitenkin vain oikeusministeriön budjettivastuulla olevaan osaan oikeudenhoidon toimijoista jättäen esimerkiksi asianajajalaitoksen varsinaisen tarkastelun ulkopuolelle.[1] Selonteon keskittyessä määrärahojen riittämättömyyteen ja toimijoiden toimintaedellytyksiin, valittu tarkastelu on perusteltu[2] ja selonteon sisältö ei onneksi rajaudu puhtaasti resurssitarpeiden kartoittamiseen, vaan se ottaa kantaa oikeudenhoidon tilaan laajemminkin.

- Selonteossa on kiitettävällä tavalla kartoitettu oikeudenhoidon lisäresurssitarpeita, ja tunnustettu koko 2000-luvun ajan jatkunut määrärahatason niukkuus tarpeisiin nähden.
- On hyvin tärkeää, että selonteossa on huomioitu oikeusapupalkkioiden jälkeenjääneisyys sekä oikeusavun tulorajat, jotka vaikuttavat keskeisellä tavalla oikeusturvan saatavuuteen.
- Oikeudenhoidon toimijoiden riippumattomuuden turvaamista koskevaa keskustelua on jatkettava.
- Selonteossa olisi tullut tarkastella myös asianajajalaitoksen tilaa sekä ottaa kantaa asianajajista annetun lain (496/1958, jäljempänä ”asianajajalaki”) kokonaisuudistuksen tarpeeseen.

Yksityiskohtaiset kommentit

Oikeusvaltio Suomi ja toimintaympäristön muutokset

[1] EU-tuomioistuin on katsonut, että käsitys asianajajakunnasta riippumattomana ja oikeudenhoidon etujen mukaisesti toimivana ammattikuntana, jota valvotaan yleisen edun nimissä asetettujen ammattieettisten ja kurinpitosääntöjen kautta, on osa unionin oikeusjärjestystä (asia C-155/79, AM & S Europe v. Komissio, 24 kohta ja asia C-550/07 P, Akzo Nobel Chemicals ja Acros Chemicals v. Komissio ym., 42 kohta). Ja esimerkiksi komission vuosittaisessa EU:n oikeusvaltiokertomuksessa asianajajalaitos on kuvattu osana oikeuslaitosta. Ks. Euroopan komissio 2022. Oikeusvaltiokertomus 2022. Luku: Oikeusvaltiotilanne Suomessa. Euroopan komissio. Osoitteessa: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/59_1_194044_coun_chap_finland_fi.pdf. Viitattu 16.1.2023.

[2] Asianajajaliitto on julkisoikeudellinen yhteisö, jonka toiminta on rahoitettu pääosin aisanajajien maksamilla jäsen- ja valvontamaksuilla.

Asianajajaliitto yhtyy selonteon analyysiin siitä, että vaikka Suomen oikeusvaltiotilanne on hyvä, ovat keskeisimmät ongelmat nykytilassa oikeusprosessien pituus ja oikeudenkäyntien hinta. Krooninen resurssipula myös heikentää mahdollisuuksia esimerkiksi uudistaa toimintatapoja oikeudenkäyntimenettelyjen tehostamiseksi.

Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen

Selonteossa todetun mukaisesti oikeusavun tulorajojen mataluus on johtanut siihen, että kaikki pienituloiset eivät saa oikeusapua maksutta ja kaikki keskituloiset eivät saa oikeusapua edes omavastuuosuudella. Asianajajaliitto kannattaa oikeusavun tulorajojen nostamista, sillä se helpottaisi oikeusavun saatavuutta pieni- ja keskituloisten osalta. Oikeusavun tulorajojen lisäksi myös oikeusturvavakuutusta tulisi tarkastella selonteon ulkopuolisena välineenä, jonka pitäisi nykyistä mahdollistaa oikeudellisen avun saatavuus erityisesti keskituloisille, ja kartoittaa tähän liittyviä sääntelytarpeita. Vapaaehtoisena vakuutuksena esimerkiksi oikeusturvavakuutuksen enimmäiskorvausmäärät ovat jääneet vajavaiseksi oikeudenkäyntien nykyinen hintataso huomioiden.

Selonteossa todetaan, että yksityisten avustajien palveluiden saatavuuden varmistamiseksi yksityisten avustajien palkkioita tulee korottaa, eikä sitä ole korotettu vuoden 2014 jälkeen. Selonteon mukaan pelkän elinkustannusindeksin (vuosina 2014–2021) perusteella yksityisten avustajien palkkioiden korotustarve olisi 10 euroa/tunti, mikä edellyttää rahoitusta noin 7,5 milj. euroa vuodessa. Asianajajaliitto pitää oikeusapupalkkion korottamista välttämättömänä. Oikeusapupalkkiot ovat jääneet pahasti jälkeen muista asianajotehtävistä maksettavista tuntipalkkioista, minkä vuoksi tilanne voi johtaa pahimmillaan pätevän asianajopalvelun saatavuuden vaarantumiseen.

Kysymys on esimerkiksi maantieteellisesti saavutettavien asianajopalveluiden turvaamisesta. Etenkin kasvukeskusten ulkopuolella asianajajat ovat yleisesti hoitaneet oikeusapuasioita. Käräjäoikeusverkoston supistuttua ja asianajajakunnan eläköityessä haasteena on saada nuoria asianajajia kasvukeskusten ulkopuolelle.

Asianajajaliitto on ehdottanut vuoden 2014 jälkeen oikeusministeriölle useaan kertaan oikeusapupalkkion korottamista. Palkkion määrää tulisi nostaa nykyisestä 110 eurosta vähintään 175 euroon kattavien ja riittävien palveluiden varmistamiseksi.

Oikeudenhoidon riippumattomuus

Selonteon yhtenä toimenpide-ehdotuksena on perustuslain muutostarpeiden arvioiminen tuomioistuinten ja muiden oikeudenhoidon toimijoiden riippumattomuuden vahvistamiseksi. Asianajajaliitto pitää tätä välttämättömänä, ja enenevissä määrin oikeudenhoidon toimijoiden esillä pitämänä toimenpiteenä. Asianajajaliitto pitää tärkeänä, että syyttäjien ja tuomioistuinten lisäksi myös oikeudellisen avun riippumattomuus turvattaisiin perustuslaissa, ja että tämä huomioidaan jatkovalmistelussa.

Kansainvälisissä suosituksissa, esimerkiksi YK:n (YK:n asianajajia koskeva päätöslauselma 45/1666, 18.12.1990) ja Euroopan neuvoston tasolla (Euroopan neuvoston suositus No. R(2000)21), asianajajakunnan itsenäisyys ja riippumattomuus on lähtökohta, jota ei voi sivuuttaa.[3]

[3] Ks. av 1.

Sisäisten rakenteiden ja prosessien tehostaminen

Selonteossa todetaan, että rikos- ja riita-asioiden käsittelyyn liittyvät menettelysäännökset tulee ajantasaistaa nykyistä virtaviivaisemmiksi, ja lainsäädännön kehittämisessä on huomioitava sähköisen asioinnin ja sähköisten työtapojen edistäminen.

Asianajajaliitto kannattaa vahvasti tavoitetta rikos- ja riita-asioiden menettelysäännösten virtaviivaistamiseksi, ja on esittänyt oikeudenhoidon työtapareformia tähän tavoitteeseen pääsemiseksi ja oikeusprosessien sujuvoittamiseksi. Selonteossa on asianmukaisesti todettu myös, että avustajan varhainen mukaantulo prosessiin hyödyttää asiakasta ja prosessin eri osapuolia.

Työtapojen uudistamiseen liittyviä toimenpiteitä voisivat olla esimerkiksi:

- On siirryttävä kohti syyttäjävetoista esitutkintaa, tai muuten edistettävä syyttäjän osallistumista esitutkintaan, jotta syyttäjä voisi osaltaan rajata jo tutkinnan päätteeksi, mikä on asian oikeudellinen ydin.
- Tulisi mahdollistaa menettely, jossa riita-asia laitettaisiin vireille kevyemmällä ennakkoilmoituksella, minkä jälkeen osapuolten kesken sovittaisiin aikatauluista. Vasta tämän jälkeen aloitettaisiin jutun varsinainen kirjallinen valmistelu kantajan haastehakemuksella.
- Tuomioistuimen ratkaisu tulisi voida riita-asioissa antaa erityisestä syystä myös pelkän kirjallisen valmistelun jälkeen, vaikka joku asianosainen sitä vastustaisikin. Nykyisin täysin perusteettomia kanteita joudutaan viemään eteenpäin, vaikka ratkaisu voitaisiin selvästi tehdä kirjallisen valmistelun pohjalta.
- Prosesseja tulisi nopeuttaa mahdollistamalla nykyistä laajemmin ja joustavammin osaratkaisujen antaminen (osatuomio, välituomio). Tämä lisää etenkin laajoissa asioissa prosessitehokkuutta ja todennäköisesti myös sovintohalukkuutta.
- Oikeudenkäyntikuluja koskevia säännöksiä olisi syytä muuttaa siten, että hävinneen osapuolen kuluvastuun tulee olla kokonaisuutena arvioiden kohtuullinen. Kokonaisarvioinnissa tulisi ottaa huomioon esimerkiksi riidan kohteen arvo, osapuolten taloudellinen asema sekä mahdollinen syyllistyminen sellaisiin toimiin, jotka ovat aiheuttaneet toiselle osapuolelle tarpeettomasti kuluja.
- Asianajajaliitto pitää tarkoituksenmukaisena, että välimiesmenettelylain uudistamista jatketaan selonteossa kuvatulla tavalla.

Muita huomioita

Kuten todettu, selonteossa ei olla otettu kantaa asianajajalaitoksen tilaan ja oikeudelliseen avustamiseen laajemmin. Tämän vuoksi Asianajajaliitto tuo tässä yhteydessä esille asianajajalain kokonaisuudistuksen tarpeen.

Asianajajalaki tuli voimaan 1.7.1959, minkä jälkeen sitä on muutettu 14 kertaa, mikä on vahingoittanut lain systematiikkaa ja selkeyttä. Eduskunnan lakivaliokunta on mietinnössään (LaVM 5/2004 vp) todennut lain epäyhtenäiseksi ja epäsystemaattiseksi, sillä siihen on vuosien kuluessa lisätty yksittäisiä uusia pykäliä laajemman kokonaistarkastelun sijaan.

Asianajajalaki on keskeisin elementti asianajajien valvonnassa. Nykyisen lain keskeisimmät ongelmat liittyvät valvonnan resurssien riittävyyteen, sillä lain tasolla on tarkasti määritelty esimerkiksi valvontalautakunnan jaostoista, sekä yleisten asianajo-oikeudellisten kysymysten selkeyteen. Esimerkiksi asianajosalaisuutta koskevaa sääntelyä tulisi yhdenmukaistaa ja koota yhden lain alle vastaamaan sen tosiasiallista merkityssisältöä.

Helsingissä 16. päivänä tammikuuta 2023

SUOMEN ASIANAJAJALIITTO

Niko Jakobsson
Suomen Asianajajaliiton pääsihteeri